

FR.A. T-76.1.11609

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Ehituskomitee

KULTUURIMÄLESTISTE

RIIKLIK PROJEKTEERIMISE INSTITUUT

MUINSUSKAITSEAMET
ARHIIV
Nr. A-1359

Objekt: Tartu Jaani kirik

Šifr. nr.: 84114

Tellija: VAMKI

Teostaja: Kultuurimälestiste RPI

Tartu Jaani kiriku värvisondaažid

Köide I

Kiriku lõuna kõrgseina ja lääneseina

figuurinišside värvisondaažide

aruanne

Direktor H. Uuetalu

Peainsener _____

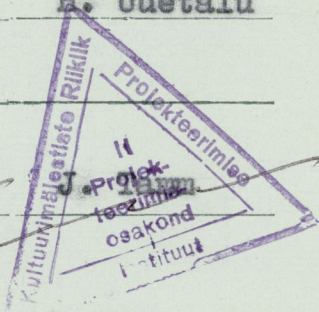
Osakonna juhataja _____

Osakonna peaarhitekt _____

Projekti peainsener _____

Peaspetsialist _____

J. Kulasalu

Tallinn 1985

Köite koostajad:

Krista Kodres
Elve Ilves

Krista Kodres

Elve Ilves

Sisukord

1. Sissejuhatus	lk. 1-2
2. Värvisondaažide kirjeldused	lk. 3-49
3. Pigmendianalüüsid	lk. 50
4. Värvitoonide tabel	lk. 51
5. Värvisondaažide tulemused	lk. 51-56

4

Fotode annotatsioon

1. Jaani kiriku lõuna kõrgseina

- I võlvik, figuur 1 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
2. I võlvik, figuur 2 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
3. I võlvik, figuur 3 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
4. II võlvik, figuur 1 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
5. II võlvik, figuur 2 - F. V. Raam, 1984, neg.
6. II võlvik, figuur 3 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
7. III võlvik, figuur 1 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
8. III võlvik, figuur 2 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
9. III võlvik, figuur 3 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
10. IV võlvik, figuur 1 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
11. IV võlvik, figuur 2 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
12. IV võlvik, figuur 3 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
13. V võlvik, figuur 1 - F. K. Alttoa, 1984, neg.
14. V võlvik, figuur 2 - F.
15. V võlvik, figuur 3 - F. V. Raam, 1984, neg.
16. Läänekaar, Treoniv Kristus - F. V. Raam, 1984, neg.
17. Läänesein, vasakpoolsete
figuuride I nišš - F. V. Raam, 1984, neg.
18. Läänesein, parempoolsete figuuri-
nišside I nišš - F. V. Raam, 1984, neg.
19. Läänesein, vasakpoolsete
figuurinišside II nišš - F. V. Raam, 1984, neg.
20. Läänesein, parempoolsete
figuurinišside II nišš
21. Läänesein, vasakpoolsete figuurinišside alumine nišš -
F. V. Raam, 1984, neg.
22. Läänesein, parempoolsete figuurinišside alumine nišš -
F.

1984. aasta sügisel telliti allakirjutanult Tartu Jaani kiriku värvisondaažid. Samajoones oli kavas sondeerida kiriku pikihoone lõunapoolse kõrgseina ülemises tsoonis asuvaid terrakotast täisfigure, mis olid äsja vabastatud neid paarkümmend aastat kaitsnud-varjanud laudkattest. Eesmärgiks seati ühelt poolt O. Prints 1960-ndate aastate algul teostatud värvisondaažide tulemuste ülevaatamine (vt. O. Prints. Tartu endise Jaani kiriku lõpetamata uurimistööde aruanne, P-301, P-301 A), ja teiselt poolt alustati selle tööga Jaani kiriku polükroomia-programmi väljaselgitamist. Üheks olulisemaks ülesandeks oli ka skulptuuride värvimiseks kasutatud värvipigmentide väljaselgitamine, sest O. Prints väljapakutud pigmendinimetused on ilmselt antud puhtvisuaalse võrdluse tulemusena (näit. koobalt-rohelist hakati kasutama alles 18. sajandil).

Lõunakõrgseina terrakotafiguuride sondeerimisel ilmnisid mitmed seële tööga seotud raskused- neist põhiline on seotud sellega, et O. Prints on oma sondaaže tehes figuurid värvist praktiliselt puhtaks kraapinud (võrdle 1962.a. ja 1984.a. fotosid). Seetõttu tuli allakirjutanul värvijäänuseid otsida plastika kõikvõimalikest uuretest. Tundub, et sondaažitulemuste tõesuse seisukohast on see isegi positiivne- uurdekohad on enamasti olnud paremini kaitsitud nii ilmastiku kui ka ülemaalistest eest. Teiselt poolt jääb seetõttu kogutulemus võib-olla kesiseks, kui seda suutis saavutada esmasondeerija osas olnud O. Prints erinevaid maalingukihte enam fikseerida ei õnnestunud. Et saaksime vähemalt originaalse värvilahenduse osas välja anda Jaani kiriku skulptuuripolükroomiast täieliku pildi, selleks on aruandes paralleelselt antud nii 1984. kui ka 1955-64. aastate uurimistulemused (O. Prints poolt on sondeeritud lõuna kõrgseina

15-st figuurist 10 , lääneseina figuurid on sondeerimata).
Allakirjutanu poolt sondeeriti 1984.a. sügisel 15 niissi ja 15
neis asuvat figuuri lõunaseinas ja 6 niissi ning neis asuvat
figuuri lääneseinas (seitsmes jäi sondeerimata, kuna tellin-
gud sinnani ei ulatunud).

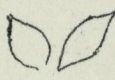
Värvisondaaže fikseerivale osale on lõpus lisatud mõned
esialgsed kokkuvõtavad tähelepanekud Tartu Jaani kiriku polü-
kroomiaprogrammist ning KRPI keemialabori juhataja E.Ilvese
poolt tehtud pigmendianalüüside tulemused.

1985.a. jooksul on plaanis teostada värvisondaažid ka
Jaani kiriku ülejäänud plastilisel dekooril - neliksiirudes
asuvatel peadefriisil, kõikidel kapiteelidel ja ka nendel
arvukal hulgal skulptuuridel, mis praeguseks on oma algselt
asupaigast demonteeritud.

I VÕLVIK , FIGUUR 1

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, üle vasaku óla laotub tekstilint, parem käsi osutab nimetissórmega vasakule. Figuuri náovaade on otse, juuksed (vói peakate?) sirged. O.Prints: "Figuur, samuti baldahiin on kaetud paksu lubjapiima kihiga, mis eemaldati sondaazi käigus" (1955.a.).

Skulptuuril on irdunud ristlillik, osaliselt on purunenud nina.

	<u>1955.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Niísi póhi	-	Esineb kahte tooni originaalvärvi, rohelist ja kollast, niísi kogu tagapóhja on olnud kinaverpunane. Roheline moodustab niísi úlaosas vaevu aimatavad 2 lehte
2. Niíssi raamistav pirnvóöt	-	must
3. Baldahiin	kollane ooker	kollane ooker
4. Baldahiini kolmikkaar	kinaverpunane	-
5. Baldahiini pungad	kollane ooker	kollane ooker
6. Baldahiini välisküljed	kollane ooker	kollane ooker
7. Baldahiini siseküljed	must	must
8. Juuksed	kollane ooker	-

9. Nägu	roosa	-
	(põskedel kinaver- punase jäänuseid, kulmud ja suu tähis- tatud musta joonega. Suu musta värvi all leidus karminpunast)	
10. Käed	roosa	-
11. Jalad	must	-
12. Troon	kollane ooker	kollane ooker
13. Alusrüü	kinaverpunane	kollane ooker
14. Pealistrüü	ultramariin sinine	roheline
15. Tekstilint	Valgel põhjal mustad tähed. Säilinud täh- tede järgi otsusta- des ei moodustanud tähed tektilindil sõnu..., vaid arves- tades ainult kaugmõju, on reastanud mitme- suguseid tähti.	

Foto 1

I VÕLVIK, FIGUUR 2

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, paremas käes skepter, vasak käsi hoiab üle õla langevat tekstilinti, näo-vaade otse, peas kroon. Figuur hästi säilinud, ainuke irdunud osa on baldahiini tipp. Skulptuur on värvist praktiliselt puhastatud.

O.Prints: "Figuur, samuti baldahiin on kaetud paksu lubjapiima kihiga... Figuuri käes oleval tekstilindil leiti tähtede fragmente. Petikust leiti kaks purunenud ristlilliku ...tükk."

	<u>1955.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiini mõigas	kollane ooker	-
2. Trippüramiid	inglise punane	-
3. Baldahiini kolmnurkne serv	kinaverpunane	-
4. Baldahiini kolmikkaar	kollane ooker	-
5. Baldahiini pungad	kollane ooker	-
6. Baldahiini välisküljed	kollane ooker	-
7. Baldahiini sisekülg	must	must
8. Juuksed	kollane ooker	kollane ooker
9. Nägu	roosa	roosa
10. Suujoonis	karmiinpunane	-

11. Käed	roosa	-
12. Pealisrüü	ultramariin	ooker kollane
13. Alusrüü	koobaltröheline	roheline
14. Skepter	kollane ooker	kollane ooker
15. Jalad	must	must
16. Troon	roosa	--
17. Tekstilint	valgeä põhjal	-
	mustad tähed	
18. Niisi foon	-	Sondaaži käigus leiti kollase, rohelise ja puna- se pigmendi jälgi- - kahjuks ei õnnes tunud kindlaks teha süsteemi

Foto 2

VÕLVIK I , FIGUUR 3

Teravakaarses nišis on kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel üle parema õla jookseb tekstilint, vasak käsi näitab nimetissõrmega paremale poole. Figuuri nägu on pööratud veatega paremale, peas on rätikusarnane peakate, mille alt vasa-kult poolt paistab lokiline juus.

Skulptuur on hästi säilinud, irdunud on baldahiini tõmp-püramiidi alumine mõigas ja osaliselt on purunenud ristlillik baldahiini tipus.

O.Prints: "Enne sondaaži kattis figuuri mitmekordne paks lubjapiimakiht, mis eemaldati sondaaži käigus!"

	<u>1955.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiini mõigas	kollane ooker	-
2. Baldahiini tõmppüramiid	inglisapunane	-
3. Ristlillik	kollane ooker	kollane ooker
4. Baldahiini kolmnurkne serv	pigment puudub, arvatavasti tellise enda värvi	-
5. Baldahiini kolmikkaar	kollane ooker	-
6. Baldahiini pungad	kollane ooker	-
7. Baldahiini välisküljed	kollane ooker	-
8. Baldahiini sisekülg	must	must

9. Juuksed	kollane ooker	-
10. Nägu	roosa	-
kulmud	must	-
11. suu	karmiinpunane	-
11. Kael	roosa	-
12. Käed	roosa	-
13. Pealisrüü	koobaltroheline	roheline
14. Alusrüü	kinaverpunane	kinaverpunane
15. Jalad	must	-
16. Troon	vasak pool: kinaverpunane	ooker-kollane
	parem pool: koobaltroheline	
17. Tekstilint	valgel põhjal mustad tähed	-
18. Niisi foon	-	kõikides son- daažikohtades kinaverpunane
19. Niisi serva ümarvööt	-	hall

Foto 3

VÖLVIK II, FIGUUR 1

Teravkaarses nišis on kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel üle vasaku öla laotub tekstilint, parem käsi osutab sõrmega vasakule. Figuuri nägu on suunatud vaatega vasakule, peas on kübarataoline peakate, juuksed on lokitud.

Skulptuurist on purunenud baldahiini ristlillik, baldahiini parempoolne osa kuni kolmikkaare alumise osani, parem käelaba, millest on järel ainult jälg fiduuri rinnal.

O.Prints on ilmselt skulptuuri sondeeritud, kuna see on värvist praktiliselt puhas, tema märkmeid sellest aga pole säilinud.

4

1984.a.a

1. Baldahiini kolmnurkne serv	pigment puudub, arvat.telliskivi värvi
2. Baldahiini kolmikkaar	ookerkollane
3. Baldahiini pungad	ookerkollane
4. Baldahiini välisküljed	ookerkollane
5. Baldahiini sisekülg	must
6. Kübar	äär: ookerkollane
põhi: roheline
7. Silmad	must kontuurjoon
8. Pealisrüü	ookerkollane
9. Alusrüü	roheline
10. Troon	ookerkollane
11. Niši foon	Fooni põhitoon olnud arvatavasti üleni roheline, maalinguga, mille värvidest leiti musta ja kinaverpunast

Foto 4

VÕLVIK II, FIGUUR 2

Teravkaarses nišis on kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel paremas käes on skepter, üle vasaku õla laotub tekstilint. Figuuri nägu on suunatud vaatega otse.

O.Printsu sondaaz puudub.

1984.a.

1. Baldahiin	ookerkollane
2. Baldahiini
sisekülg
ja põhi	must
3. Skepter	ookerkollane
4. Pealisrüü	roheline
5. Troon	ookerkollane
6. Niši raamjoon	kinaverpunane
7. Niši foon	esineb kinaverpunast
ja kollast pigmenti,
kohati on aimatavad
mustad kaldjooned
troonist ülespoole
jäävas tsoonis

Foto 5

VÕLVIK II, FIGUUR 3

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel üle parema óla laotub tekstilint, vasak käsi on rinnal ja näitab nimetissórmega paremale. Figuuri nágu on vaatega paremale, juuksed on sirged, peakatteta.

Tehniline seisukord rahuldav. Murdunud on baldahiini ristlillik. Úsna suurt osa katab praeguseni krohvikihht, mistóttu algsed värvitoonid olid siin kóige paremini káttesaadaval.

O.Printsu sondaaz puudub.

1984.a.

1. Baldahiin	ookerkollane
2. Baldahiini kolmikkaar	tellisevärvi
3. Baldahiini tagune niisi póhi	valge?
4. Nágu	roosa
5. Silmad	must
6. Huuled	punane
7. Käed	roosa
8. Jalad	mustad
9. Pealistrüü	kinaverpunane
10. Alusrüü	roheline
11. Troon	kollane
12. Niisi póhi	tóenäoliselt rohelisel foonil vaevu aimatavalt on náha trooni kórvalt iste kórguselt algav mustakontuuriline torni joonis, mis on värvitud valge, punase ja kollase värviga

Foto 6

VÖLVIK III, FIGUUR 1

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, üle vasaku óla laotub tekstilint, parem käsi on rinnal ja osutab nimetis-sórmega vasakule. Figuuri nägu on suunatud vaatega vasakule, pea on kaetud rätikutaolise peakattega, paremalt poolt selle all on näha lokitud juus.

Skulptuur on suhteliselt hästi säilinud, irdunud on ainult baldahiini kolmikkaare vasakpoolne alumine kaareosa ja lillik baldahiini tipus. Skulptuur on värvist praktiliselt puhastatud, enam krohvikatet on säilinud ainult baldahiini osas.

O.Printsu värvisondaežid puuduvad.

1984.a.

1. Baldahiini servad ja kolmikkear	ookerkollane
2. Baldahiini pungad	ääred kinaverpunased, seest telliskivi värvi
3. Nägu	roosa
4. Suu	punane
5. Juuksed	ookerkollane
6. Peakate	kinaverpunane
7. Käed	roosad
8. Pealisrüü	roheline
9. Alusrüü	kinaverpunane
10. Jalad	must
11. Troon	ookerkollane
12. Tekstilint	valge
13. Baldahiini tagune	must
14. Niisi põhi	kinaverpunane, paremal pool märgatav musta värviga joonistatud teravatipuline tornike, mille jalam asub trooniistme kõrgusel

Foto 7

VÖLVIK III, FIGUUR 2

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur on praeguseks väga lõhutud. Hävinud on baldahiini ristlillik, osaliselt baldahiini parempoolne kaareosa ja täielikult vasakpoolne kaar. Maha on tahatud (ilmselt niisi kinniladumise ajal?) figuuri nägu, kroon, parem skeptrit hoidev käsi, samuti pealisrüüd kinni hoidev rosett.

Sondeeritud ka O.Printsu poolt:

	<u>1955.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiini kolmikkaar		tellisevärvi
2. Baldahiini pungad	ookerkollane	ookerkollane
3. Baldahiini tagune	must	must
4. Nägu		roosa
5. Kroon		ookerkollane
6. Käed	roosa	roosa
7. Pealisrüü	sinine	sinine
8. Alusrüü	kinaverpunane	kinaverpunane
9. Jalad	must	must
10. Troon	ookerkollane	ookerkollane
11. Niisi põhi		

Mõlemal pool trooni on koonusekujulised tornikesed, mille tippu ehib ookerkollane kuul. Tornide jalam asub trooniiste kõrgusel

Foto 8

VCLVIK III, FIGUUR 3

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel üle parema óla laotub tekstilint, vasak käsi osutab nimetis-sórmega paremale, pealisrüü hoiab koos kolmeleheline rosett. Figuuuri nágu on pööratud vaatega paremale, peas on rätiku-sarnane peakate, mille all mólemalt poolt on väljas lokilise sed juuksed.

Skulptuuri säilivus on rahuldav, irdunud on ainult rist-lillik baldahiini tipust. Ka värvijäänuseid ónnestus leida peaaegu kogu skulptuuri osas, k.a. tekstilint.

O.Printsu sondaázid puuduvad.

1984.a.

1. Baldahiin
(pungad, kolmik-
kaar)	ookerkollane
2. Baldahiini kolmik-
kaare sisepalend	kinaverpunane
3. Baldahiini tagune
pind	must
4. Nágu	roosa
5. Silmad	must kontuur
6. Juuksed	ookerkollane
7. Peakate	roheline
8. Pealisrüü	ookerkollane
9. Alusrüü	roheline
10. Jalad	must
11. Troon	ookerkollane
12. Tekstilint, tähed	valge, mustad
13. Niisi foon	põhiosas kinaverpunane,
ähmaselt náha kahel poolt
trooni tõusvad koonusekuju-
lised tornikesed.

Foto 9

VÕLVIK IV, FIGUUR 1

Viisikkaarega baldahiini all istuv figuur, üle vasaku õla laotub tekstilint, parem käsi rinnal osutab nimetissõrmega vasakule. Figuuri nägu on suunatud vaateks kergelt vasakule, juuksed on sirged, ilma peakatteta.

Skulptuuri säilivus on üsna hea, irdunud on ainuult baldahiini tipu ristlillik, ja parema käe nimetissõrm.

On olemas ka O.Printsu poolt fikseeritud värvisondaažid 1963.a. Skulptuur on pärast sondaaže värvist praktiliselt puhastatud.

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiini mõigas	ookerkollane	
2. Baldahiin	ookerkollane	ookerkollane
3. Baldahiini viisikkaar	kinaverpunane	kinaverpunane
4. Nägu	roosa	roosa
5. Silmad		must kontuur
6. Käed	roosa	roosa
7. Juuksed	ookerkollane	ookerkollane
8. Pealisrüü	kinaverpunane	kinaverpunane
9. Alusrüü	värv puudub	tellisevärv
10. Troon	ookerkollane	ookerkollane
11. Niisi foon	põhiliselt roheline	roheline,

all trooni kõrgusel kollane, sellelt tõusevad mõlemalt poolt musta kontuuriga joonistatud sambakesed, milles leidub punast värvi.

Foto 10

VÖLVIK IV, FIGUUR 2

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, mille paremas käes on skepter, üle vasaku õla laotub tekstilint, rüüd hoiab koos 5-leheline rosett. Figuuri nägu on antud otsevaates, juus on lokitud, peas on kroon.

Skulptuuri säilivus on rahuldav, irdunud on baldahiini ristlillik ja skepter.

Sondaažid tehti 1963.a. ka O. Printsu poolt.

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiini kolmikkaar	roosa	
2. Baldahiini pungad	ookerkollane	ookerkollane
3. Nägu	erandlik: õrn hallikas- roosa	roosa
4. Silmad, kulmud	must	must
5. Pealisrüü	värv puudub	ookerkollane
6. Alusrüü	roheline	roheline
7. Rosett	ookerkollane	ookerkollane
8. Kroon	ookerkollane	ookerkollane
9. Juuksed	ookerkollane	ookerkollane
10. Jalad	must	must
11. Nišimaaling		

trooni istekõrguselt saavad alguse kollase-rohelisega musta kontuuriga sambakesed, mille tipus on ümmargune kuul

Niši foon - kinaverpunane

Foto 11

VÖLVIK IV, FIGUUR 3

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, tekstilint laotub üle parema õla, vasak käsi osutab nimetissõrmega paremale. Figuuri nägu on pööratud vaatega paremale, juuksed mõlemal pool nägu on lokitud, nende peal on rätikusarnane peakate.

Skulptuurist on kõige halvemini säilinud baldahiin, mille kogu plastiline pealispind on irrdunud, samuti ka skulptuuri pea ülemises osas. Figuur on värvist peaaegu puhastatud.

On olemas O.Printsu värvisondaažid.

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Nägu	roosa	
2. Juuksed	ookerkollane	ookerkollane
3. Peakate		roheline
4. Suu	karmiinpunane	
5. Pealistrüü	kinaverpunane	kinaverpunane
6. Alusrüü		ookerkollane
7. Jalad	must	must
8. Tekstilint		valge
9. Troon	ookerkollane	ookerkollane
10. Niisi foon		

Põhitoon roheline. Trooni iste kõrguselt algavad kollase ja punasega mustade kontuuridega sambakesed, mille tipus on kollane kuul

Foto 12

33

VÕLVIK V, FIGUUR 1

Viisikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel üle vasaku óla lookleb tekstilint parem käsi osutab nimetis-sórmega vasakule. Figuuri nägu on pööratud vaateks vasakule, pea on katmata, juuksed on sirged.

Nii figuuri niisi põhi kui ka skulptuur ise on halvas olukorras: niisi põhi mureneb, viisikkaarega baldahiini parema poole reljeefsus on maha taotud.

On olemas O.Printsu sondaázid.

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Baldahiin	ookerkollane	ookerkollane
2. Baldahiini sisekülg	must	must
3. Nägu	roosa	
4. Suu	punane	
5. Juuksed	ookerkollane	ookerkollane
6. Pealisrüü	valge?	telliskivipunane
7. Alusrüü	roheline	roheline
8. Jalad	must	must
9. Troon		ookerkollane
10. Niisi maaling		Niisi põhi algselt olnud tõenäoliselt roheline(sondaázid ülemises tsoonis) Praegune tähtedega maaling on II kiht- roosal foonil 8-nurksed musta kontuuriga valged tähed

Foto 13

VÖLVIK V , FIGUUR 2

Istuv figuur, millel üle vasaku óla laotub tekstilint. Skulptuurist on hävinud baldahiin, nágu, parem käsi ja osa paremast jalast.

O.Prints: "Viirutatud osa (paremast käest ülalpool) on olnud lõhutud juba enne värvimist. Värvitud ookerkollaseks."

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Pealisrüü	kinaverpunane	roosa
2. Alusrüü	sinine	sinine
3. Jalad	must	must
4. Troon	ookerkollane	ookerkollane
5. Niisi foon		Algselt arvatavasti roheline. Trooni iste kõrguselt algab tornike(-jäljed näha paremal pool fig-i - mis on joonistatud musta kontuuriga, seest kaldpinnas värvitriibud(alates altpoolt): punane, kollane, valge. Torn lõpeb musta-kontuurilise, seest valge lillikuga vasakul samasugune torn, mis lõpeb kina-verpunase lillikuga.

VOLVIK V , FIGUUR 3

Viisikkaarega baldahiini all istuv figuur, millel teksti-
lint laotub üle parema õla, vasak käsi osutab nimetissõrmega
paremale. Figuuril on peas rätiku- või tanusarnane peakate,
mille alt juukseid pole näha, pealae kohal on peakate justkui
mingi võruga kokku võetud. Nägu on pööratud vaateks vasakule,
kiriku läänescina poole.

On olemas O.Printsu sondaažid.

	<u>1963.a.</u>	<u>1984.a.</u>
1. Pealisrüü	roheline	roheline
2. Alusrüü	punane	telliskivivärvi
3. Nägu	roosa	
4. Peakate	punane	tumeroosa
5. Peakatte võru	must	
6. Troon	esiküljed rohe- lised, küljed ookerkollased	ookerkollane
7. Niisi foon		Põhitoon arvatavasti kinaverpunane (fragmendid). Paremal pool jäljed tornikeskest

Foto 15

LÄÄNEKAAR, nn. JUMAL-ISA VÕI TROONIV KRISTUS

Topeltniisid - teravkaarsed niisid sees on veel kolmik-
kaarne niisid - istub troonil figuur, ümber pea nimbus,
riigiõunmaakera; skepter. Figuuri vaade otse, silmad
suunatud alla (silmamunad kõrgelt reljeefselt esile
toodud), täishabemega.

Skulptuuril on hävinud: näo alaosa koos habemega,
skepter, riigiõun.

Värvist praktiliselt puhastatud.
O.Printsu sondaažid puuduvad.

1984.a.

1. Nimbus	ookerkollane
serv - ca 2 cm	kinaverpunane
2. Pealisrüü	kinaverpunane
3. Troon; trooni	ookerkollane; kinaverpunane
teravk.niisid	
4. Teravkaarse niisid	tumehall
pirnvööt-serv	
5. Kolmikkaarrega niisid	mustakontuurilise värviga
süvarihvatud serv	kaldjooned vahelduvalt rohelise
ja halliga. Otse vastu niisid
põhja olev faasitud palend -
valge
6. Niisid põhi	Trooni seljatagusel on frag-
mentaarselt rohelist, kollast,
sinist värvi. Tõenäoliselt
arhitektuurne maaling - samba-
kesed?

Foto 16

Läänekaar, vasakpoolsete figuurinišside esimene nišš

Viisikkaarse baldahhiini all istuv figuur üle vasaku
õla laotub tekstilint, parem käsi osutab sõrmega vasakule.
Peas on kummalise kujuga, pealael S-kujuliselt keerduv
peakate, vasakul pool jätab see vabaks lokitud juuksed.

Figuri tehniline seisukord suhteliselt hea, kadunud
on baldahhiini tipp, murenenud on parem käsi, osaliselt
purunenud nina ja suu.

0. Printsu sondažid puuduvad.

1984.a.

1. Pealistrüü	kollane oober
2. Alustrüü	sinine
3. Kingad	mustad
4. Peakate	terrakota värvi
5. Juuksed	ookerkollane
6. Tekstilint	valge
7. Troon	ookerkollane
8. Niši foon	roheline

Foto 17

LÄÄNEKAAR, parempoolsete figuuriniiside
esimene niis

Viisikkaarse baldahiini all istuv figuur, üle vasaku
õla laotub tekstilint, paremas käes skepter. Näovaade
on otse, peas kroon, juuksed lokitud.

Skulptuuri tehniline seisukord

Värvist praktiliselt puhastatud.

O.Printsu sondaezid puuduvad.

1984.a.

1. Baldahiin	ookerkollane
2. Pealisrüü	ookerkollane
3. Alusrüü	kinaverpunane
4. Troon	ookerkollane
5. Niisi põhi	Fragmentaarselt leitud
rohelist ja kinaverpunast
pigmenti

Foto 18

LÄÄNESERV, vasakpoolsete figuurinišside teine niš

Osaliselt säilunud kaarelise baldahiini all istuv figuur, üle vasaku õla laotub tekstilint, paremas käes skepterm peas kroon, juuksed lokitud, vaade vasakule.

Lõhutud on baldahiini vasak pool, lillik baldahiini tipus, nägu ja põlved.

Värvist praktiliselt puhastatud.

O.Printsu sondažid puuduvad.

1984.a.

- 1. Troon ookerkollane
- 2. Trooni jalamis ümmargune must ring

Foto 19

LÄÄNESEINA parempoolsete figuurinišside teine niš

Istuv figuur, üle paremsõla laotub tekstilint, vasak käsi osutab nimetissõrmega paremale. Pealisküüd hoiab koos 5-leheline rosett.

Skulptuuril puudub baldahiin ja peasa - irdunud või maha taotud.

O. Printsu sondaž puudub.

1984.a.

1. Baldahiini tagune	must
2. Troon	ookerkollane
3. Pealisküü	kinaverpunane
4. Rosett	ookerkollane
5. Niši põhi	ookerkollane?
6. Niši pinnvööt-serv	valge

LÄÄNESEIN vasakpoolsete figuurinišside alumine niš

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuuri üle vasaku õla laotub tekstiilint, parema käe nimetissõrmega osutab vasakule. Figuuri peas on kaabutaoline peakate, juuksed mõlemal küljel lokitud, näovase vasakule.

Värvist praktiliselt puhastatud.

O.Printsu sondaažid puuduvad.

1984.a.

1. Baldahiin	ookerkollane
2. Baldahiini tagune foon	telliskivivärvi
3. Pealisrüü	telliskivivärvi
4. Troon	ookerkollane
	Trooni jalami kohal niši põhjal must ring
5. Niši foon	roheline

Foto 21

LÄÄNESEIN, parempoolsete figuurinišside alumine rida

Kolmikkaarega baldahiini all istuv figuur, üle parema ôla laotub tekstilint, vasaku kâe nimetissôrmega osutab paremale. Figuuri nâgu suunatud vaateks paremale, peas analoogne kaabu lõunasseina poolse samal kõrgusel asuva figuuriga, juuksed mõlemal pool nâgu lokitud, pealisrüüd hoiab koos 4-leheline rosett.

Skulptuuril purunenud baldahiini vasakpoolne osa.

O.Printsu sondaazid puuduvad. 1984.a. sügisel oli sondaazide võtmine raskendatud, kuna telling ulatus vaevalt seinani.

1984.a.

- 1. Baldahiin ookerkollane
- 2. Baldahiini tagune foon must
- 3. Juuksed ookerkollane
- 4. Troon must, trooni jalami tsoonis niši põhjal must ring
- 5. Pealisrüü kinaverpunane?
- 6. Niši põhi roheline

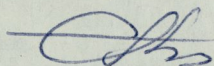
Tartu Jaani kiriku terrakota-
figuuride pigmendianalüüsid

Kvalitatiivse keemilise poolmikroanalüüsiga tehti kindlaks figuuride polükroomia mineraalpigmendid.

Uuritavate pigmendiproovide visuaalsel ja järgneval mikroskoopilisel vaatlusel oli näha, et sondaazide materjal sisaldas rohkesti lupja ning mehhaanilise päritoluga tolmu ja mustust. Kuna uuritav pigmendiproov ei olnud puhas, oli raskendatud korrektsete laboratoorsete uuringute teostamine ja poolmikroanalüüsi tulemuste ühene interpreteerimine lõppjärel duste tegemisel.

Kasutatud pigmendid.

1. Sinine - smalta
2. Roheline - 1) hispaania e. ere vaseroheline, 2) kroomroheline, 3) roheline maa.
3. Kollane - 1) kollane ooker, 2) suitsukollane e. auripigment (?)
4. Punane - 1) kinaver e. karmiinpunane, 2) austria kinaver e. kroonpunane, 3) punane ooker (segatud roosas värvis koos kinaveri ja kriidiga), 4) peeneteraline jahvatatud terrakotapulber.

Analüüsid teostas: E. Ilves
UTO keemialabori juhataja

20. veebruar 1985.

Jaani kiriku lõuna- ja lääneseina
figuuride värvisondaažide
tulemused.

Jaani kiriku lõuna kõrgseina terrakotafiguuride värvide sondeerimine andis erakordselt huvitavaid tulemusi kiriku pikihoone värviprogrammi kohta. Värvisondaažid näitasid, et värvide valik toimus kindla põhimõtte kohaselt, mitte juhuslikult. Selleks põhimõtteks näib üsna kindlalt ^{olnud} dekoratiivse värvivahelduse printsiip, s.t. suurte pindade - antud juhul teravkaarsete nišside põhjade ja figuuride riietuse - värvide vaheldumine teatud kindlas rütmis. Samuti on hoolikalt silmas peetud, et kõrvutiasetsevate nišside ja n^{is} asuvate figuuride n.ö. põhivärvid (alus- ja pealiskülg, niši põhi) oleksid erinevad (vt. tabel). Samas on aga olemas ka need värvid, mida järjekindlalt kasutati iga niši figuuride värvimisel: nišside pinnavöödiga ääristatud serv on olnud alati helehall, baldahiin kollane, kroon - kollane, nägu ja käed - roosad, jalad (kingad) - mustad, tekstiilid - valge, mustade kii- ja tähtedega, troon - kollane. Peaaegu iga niši põhjas ^{on} leitud ka maalingu jälg, mille fragmentide põhjal võime suure tõenäosusega kinnitada, et tegemist on nn. illusoorse arhitektuurimaalinguga. See maaling jätkab plastikas olemas olevat trooni, pikendab selle jalasid kollase värviga niši, külgede suunas. Figuuriploki trooni kõrguselt algavad illusoorse troonimaalingu jätkuks olevad tornikesed, mis on joonistatud musta kontuuriga ning milles vahelduvad kollase, punase ja rohelisega maalitud kaldjooned. Tornikeste tipus on kollane ümmargune kuul.

Niisugune on üldjoontes olnud lõunaseina 15-s nišis asu-

vate figuuride värviprogramm. Nagu sissejuhatuses juba mainitud, ei püüa käesolev värvidondaažide aruanne lahendada nende figuuride ikonograafilis-sümbolistliku programmi, mis aga kindlasti on eksisteerinud. Seda tõestab figuuride kolme kaupa asetuse võlvikus (trisaad), kusjuures keskmine figuur on oma atribuutikalt (troon, skepter) olnud tähtsuset esimesel kohal, kummalgi pool kõrval olevad figuurid on oma näo vaatamiseks tema poole pööranud, ka rinnal olev vaba käsi osutab sõrmega võlviku keskele figuurile (võimalik aga, et hoopis tekstilindile, mis reeglina laotub üle teise õla). Sellele, kui võrd läbimõeldud ja ette planeeritud oli Jaani kiriku figuraalplastika programm, osutab seegi, et lisaks lõunaseina figuuride juures esinevale triaadiale hierarhiale, mis väljendub arvudes 5×3 , on lisaks aktsenteeritud ka kogu seina, s.t. 15-ne figuuri keskne figuur ($7+1+7$), figuur krooni ja skeptriga, mis erandlikuna kannab sinist pealisrüüd - seda värvi ei esine vähemalt allakirjutanu poolt 1984.a. tehtud sondaažide põhjal ühegi teise lõunaseina figuuri rüüvärvides.

Et Jaani kiriku figuuride ikonograafiline programm oli läbimõeldud ja kehtiv ka vähemalt lääneseeina osas, seda peaks tõestama ilmekalt fakt, et lõunaseina figuuridest kõige läänepoolsem figuur on oma näo pööranud erandlikult mitte oma võlviku keskele figuuri suunas, vaid lääneseeina poole, kus asuvad hierarhiapüramiidi kõige tähtsamad figuurid - trooniv Jumal-Isa koos kuue talle kompositsioonis akomponeeriva figuuriga ($3+1+3$). Ka lääneseeina nišside ja neis asuvate figuuride värvimisel on lähtutud (sarnaselt lõunaseinale) rütmilisest värvivaheldusest, sümmeetriaprintsiibist ja värvihierarhiast. Lääneseeina kompositsioonis kõige tähtsamal figuur Jumal-Isa on paigutatud säravsinisesse nišsi, tema pealisrüü on luksusli-

likult kinaverpunane. Temast aste allpool paiknevad figuurid on asetatud punase fooniga niîsi, ka mõlema figuuri rõivad on värvitud sarnaselt: pealistrüü kollaseks, alusrüü - punaseks. Veelgi aste allpool asuvast figuuripaarist õnnestus sondeerida ainult põhjaseinapoolset niîsi, mille põhi oli kollane, figuuri pealistrüü - punane. Kuna ka kõikide alumise figuuridepaaride juures on kasutatud sarnaseid värve, siis tundub tõenäoline oletada, et ka keskmine lõunaseinapoolne figuur oli värvitud sarnaselt oma paarilisele.

Mis puutub keskaegsesse värvisümbolikas, siis peakside Jaani kiriku käesolevas töös käsitletud figuuride üle otsustamisel olema esialgu tagasihoidlikumad. See tähendab, et ei ole võimalik, ilma ikonograafilist programmi välja selgitamata, teha järeldusi ainult värvide põhjal. On teada, et Maarja Kristuse ja Johannese rõivad olid tavaliselt kas punased või sinised, Peetrust kujutati sinises või valges, Paulust punases ja rohelises, Juudast ja juute kollastes rõivastes.¹ Ainuke oletus, mille julgeksin välja pakkuda, puudutab lääneseina kõige ülemist figuuri. See kujutab nii oma atribuutikalt - skepter ja kuul käes-, kui ka rüüvärvilt - punane, niîsi foon sinine, mis peaks sümboliseerima taevaalaotust - figuur peaks olema Jumal-Isa. Jumal-Isa täis-figuur ilmub kiriklikku ikonograafiasse alles 13. sajandil ja tema põhilisteks atribuutideks on olnud täishabe, kroon ja teised keisri või kuninga insigniad.² Samadel põhjustel võiksime lõunaseina keskset figuuri (meie nummeratsioonis III võlviku fig. nr.2) pidada Mariaks. Umbes 1270-ndate aastate paiku hakati Saksamaal Mariat kujutama kuningannana, kroonituna valges aluskleidis ja sinises mantlis.³

Jaani kiriku polükroomsete skulptuuride saladused - nende

päritolu, dateering ja ikonograafia - alles ootavad konkreetsemaid hüpoteese.

Tab.1 TARTU JAANI KIRIKU LÕUNASEINA FIGUURIDE
PÕHIVÄRVIDE TABEL

VÕLVIK I				VÕLVIK II			VÕLVIK III			VÕLVIK IV			VÕLVIK V		
F 1	F 2	F 3		F 1	F 2	F 3	F 1	F 2	F 3	F 1	F 2	F 3	F 1	F 2	F 3
F.	P	R	P	R	P?	R	P	R	P	R	P	R	?	R	P
P.	R(S)	K(S)	R	K	R	P	R	S	K	P	K	P	T(?)	P(roosa)	R
A.	K(P)	R	P	R	?	R	P	P	R	T	R	K	R(?)	S	T

IDA

LÄÄS

F 1,2 jne. - nišside ja figuuride
järjekorranumber

F. - niši foon

P. - figuuri pealistrüü

A. - figuuri alusrüü

P. - punane

R - roheline

K - kollane

S - sinine

T - telliskivivärv

? - oletatav värvitoon

x Sulgudessa asetatud värvitoon on sondeeritud O.Printsu poolt ja ei kattu 1984.a. saadud sondaazi tulemusega.

Tab.2 TARTU JAANI KIRIKU LÄÄNESEINA FIGUURIDE PÕHIVÄRVIDE TABEL

JUMAL-ISA

F. S?
 P. P
 A. ?

F 1
 F. P
 P. K
 A. P

F 2
 F. K?
 P. P?
 A. ?

F 3
 F. R
 P. T
 A. ?

F 1
 F. P
 P. K
 A. P

F 2
 F. K
 P. P
 A. ?

F 3
 F. R
 P. P
 A. ?

Kasutatud kirjandus ja viited

1. Vt. Liturgische Farben. Lexikon der Kunst,
Bd.3, Li-P, Leipzig, 1935 ja L.Geriche,K.Schöne.
Das Phänomen Farbe, Leipzig lk.16.
2. A.Demmin. Handbuch der bildenden und gewerblichen
Künste. Bd.1, Leipzig 1877-78 (Neudruck: Berlin, 1979),
lk. 163.
3. Samas. lk. 165.